

دینداران از بی‌دینان شادترند/ضرورت ایجاد زمینه اجتماعی مناسب شادی

همایش یک روزه «دین و شادی» روز گذشته با حضور جمعی از اندیشمندان علوم اجتماعی و حجت الاسلام سروش محلاتی در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران برگزار شد.

همایش یک روزه «دین و شادی» روز گذشته با حضور جمعی از اندیشمندان علوم اجتماعی و حجت الاسلام سروش محلاتی در دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران برگزار شد.

به گزارش خبرنگار مهر، همایش یک روزه «دین و شادی» روز گذشته، یکشنبه چهارم بهمن ماه در سالن انجمن جامعه شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران با حضور اساتید و دانشجویان علاقمند برگزار شد.

در ابتدای این مراسم محمدرضا کلاهی، مدیرگروه دین انجمن جامعه شناسی گفت: ایده اولیه این همایش را دکتر محدثی پیشنهاد دادند و از همان ابتدا هم که این موضوع طرح شد با واکنش ها و مناقشات فراوانی همراه بود.

وی در ادامه افزود: به نظر می رسد در تصور عمومی جامعه اینگونه جا افتاده که دین بیشتر با غم متناظر و همراه است و شادی خیلی جایگاهی ندارد به بیان دیگر گویا در تصورات عمومی کنشگر دینی یک فرد گناهکار است که باید دائماً عجز و لابه و زاری کند تا گناهانش بخشیده شود. قصد ما در همایش «دین و شادی» این است که از این تصور رایج فراتر برویم و مسائل مرتبط با آن را بحث و بررسی کنیم. در اینجا دو پرسش مطرح می شود: اول اینکه آیا در دین امکان تأسیس نهادهای شادی وجود دارد یا خیر؟ و پرسش دوم اینکه آیا دینداران نسبت به بی دینان شادترند به بیان دیگر آیا میزان شادی با میزان دینداری نسبت دارد؟ پرسش اول دورکیمی و پرسش دوم وبری است.

کلاهی اضافه کرد: بنده به هر پژوهشی که برخورد کردم چه ایرانی چه خارجی، متوجه شدم که دینداران نسبت به بی دینان شادترند یا به بیان دیگر دیندارترها نسبت به کم دیندارترها شادی شان بیشتر است. قرار است در این همایش مجموعه ای از این موضوعات طرح و بررسی شود.

دینداران از بی دینان شادترند

پس از کلاهی، سیدمحمود نجاتی حسینی، مدیر بخش جامعه شناسی دین موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران درباره موضوع «تقویم دینی غمناکی و شادکامی: الهیات سوگ و الهیات سرور» سخنرانی کرد. وی گفت: به عقیده بنده بحث درباره دین و شادی و دین و غم باید بیشتر ذیل مباحث الهیاتی طرح بشود، خب همانطور که دکتر کلاهی اشاره کردند در کشور ما ثابت شده که دینداران از بی دینان شادترند منتها در این میان باید ببینیم منظورمان از شادی و دینداری چیست؟ شاید دیندارانی که اذعان به شادبودن می کنند، دیندار واقعی نیستند و شادی شان هم شادی واقعی نیست بنابراین لازم است در این حوزه پژوهش های بیشتری صورت بگیرد.

وی افزود: ما در جامعه ای زندگی می کنیم که در تقویم آن ۹۲ روز، مناسبت سوگواری و ۲۵ روز مناسبت شادی وجود دارد. بنابراین در تقویم ما نسبت غم به شادی می چربد. یکی از مسائلی که موجب این موضوع شده، بحث تردید افکنی درباره شادی از منظر فقهی است به این معنا که در تقویم ما خیلی به مناسبت های شادی بها داده نشده است. از طرفی ایران بعد از انقلاب هم یک انقلاب خونین و سراسر جنگ بود بنابراین در چنین شرایطی چگونه می توان پای شادی را به جامعه و دین باز کرد.

نجاتی حسینی ادامه داد: آنچه بنده تفحص کردم نشان داد که از منظر الهیاتی چند واژه مهم در قرآن وجود دارد که با شادی در ارتباط است؛ فرح، سرور، عَشْر، قَرَح و بَطْر. از منظر جامعه شناسی شادی دو گونه مثبت و منفی دارد بر همین اساس فَرَح که در قرآن مطرح شده شادی کاذب، منفی و مضموم است. نکته مهم اینکه از میان این واژگان فقط دو نوع شادی ممدوح و مثبت است. بنابراین از منظر الهیات و قرآن دینداران خیلی نباید دنبال شادی باشند چون در شادی نوعی دنیاگرایی است که فرد را از معنویت دور می کند. البته این نکته را هم مطرح کنم که در قرآن هیچ چیز ایجابی درباره غمناکی پیدا نکردم یعنی در هیچ جای قرآن نیامده بود که غمناک باشید و یا اینکه مومن نباید به دنبال شادی باشد.

این استاد جامعه شناسی در پایان گفت: به عقیده بنده دستورالعملی که در الهیات دینی ما غالب است، عبارت است از اینکه امر دنیایی با شادکامی مرتبط است، امر اخروی با غمناکی مرتبط است، عطش شادکامی در دنیا باید کم شود، باید به استقبال

غمناکی برای آخرت برویم، دینا محل سوگ و آخرت محل سرور است.

وضعیت شادی ایران در سطح جهان خوب نیست

مقصود فراستخواه، عضو هیئت علمی مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و مدرس دانشگاه از دیگر سخنرانان این همایش بود. وی گفت: فرض اولیه من در سخنرانی ام این است که شادی ما پیوسته پروبلماتیک و مسئله ساز است. با نگاهی به تاریخ هم به این مسئله ساز بودن پی می‌بریم. براساس اندیشه‌های رواقی ساخت این جهان برای خوشی نیست و خوشی‌ها همگی مقدمه‌ای برای غم هستند. البته بعدها عده‌ای این اندیشه را نقد کردند. به عنوان نمونه ارسطو در مقابل طرز فکر رواقی‌ها بحث عقلانی سازی شادی را پیش کشید. او فعالیت نفس آدمی در مطابقت با خردمندی را شادی تعریف می‌کند.

وی افزود: نگاهی به شاخص‌های جهانی نشاط نشان می‌دهد که کشور ما جایگاه خوبی در میان سایر کشورها ندارد به طوری که براساس شاخص جهانی نشاط که در سال ۲۰۱۵ اندازه‌گیری شده است، ایران از میان ۱۵۶ کشور در رتبه ۱۱۵ قرار دارد. علاوه براین، با شاخص‌ها و آزمون‌های معروف دیگری هم این موضوع بررسی شده که همگی یک نتیجه واحد دارند و آن هم اینکه در کشور ما شادی و نشاط وضعیت خوبی ندارد.

فراستخواه با نقد عنوان این همایش توضیح داد: نقدی که من به عنوان این همایش دارم این است که باید تلاش کنیم تا از این ژانر دین و آنچه همه خوبان دارند فاصله بگیریم چون صحبت درباره عناوینی چون دین و شادی، دین و حقوق بشر، دین و حقوق زن و امثالهم راه به جایی نمی‌برد و به نظر من مغالطه در باب دین است به بیان دیگر اینگونه صحبت کردن راجع به دین نوعی مغالطه ذات باورانه و ذهن سوز درباره دین است. علاوه براین، اینکه بگوئیم برخی دیندارها شاد و برخی ناشادند همگی قضایای مهمی هستند که قطعیت ندارند و راه به جایی نمی‌برند. بنابراین درباره موضوعی مثل دین و شادی نمی‌توان انتزاعی صحبت کرد.

این مدرس دانشگاه در پایان گفت: باید در بحث دین و شادی این موضوع را هم در نظر داشته باشیم که ایران کشوری است که در آن حوادث بسیار زیادی رخ داده است به بیان دیگر ما تاریخ غمباری داشته ایم و همواره در حسرت شادی بوده ایم. از طرف دیگر امر دینی در جامعه ما همیشه یک وضعیت خاص داشته به این معنا که دین خدامدار بوده است؛ بنابراین عسرت تاریخی یک ملت به علاوه خدامداری خودش شادی را از جامعه دور می‌کند. توصیه من این است که به جای طرح کردن موضوع دین شادی بخش، موضوع انسان شادمان را طرح کنیم و به این موضوع بپردازیم که چگونه انسان شادمان داشته باشیم.

ضرورت ایجاد زمینه اجتماعی مناسب برای شادی

سارا شریعتی، استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران به عنوان سخنران دیگر این همایش گفت: شادی یک مسئله و مطالبه اجتماعی است و شادی فردی باید حتما تأیید اجتماعی بشود به بیان دیگر تا زمانی که زمینه اجتماعی و زیرساخت مناسب برای شادی فراهم نشود به شادی نمی‌رسیم. به عقیده من هیچ تئولوژی‌ای نمی‌تواند شادی آفرین باشد حتی اگر ثابت کنیم که بین دین و شادی ارتباط مستقیم وجود دارد.

وی افزود: بعد از انقلاب که جنگ تمام شد، مسئولان و سیاستگذاران ما متوجه شدند که مردم به شادی احتیاج دارند سیاستگذاری‌هایی در این راستا صورت گرفت؛ مثلاً برای ایجاد شادی شروع به مناسبت سازی و ثبت مناسبت‌هایی مثل روز دختر، روز نوجوان و جوان و اینها کردند. برنامه ریزی‌های شهری مثل ایجاد سامانه‌های نشاط شهرداری در پارک‌ها از دیگر سیاستگذاری‌های در راستای شادی بود ولی هیچ کدام این دو راهکار نتوانست موفق باشد و راه به جایی نبرد.

شریعتی با اشاره به دلایل ناموفق بودن سیاستگذاری‌های ایجاد شادی توضیح داد: هیچ کدام این سیاستگذاری‌ها موفق نبودند چون اولاً ما تاریخ و یا سنت پیشینی برای شادی نداریم و گویی تاریخ ما با غم قرابت بیشتری دارد. دوماً این سیاستگذاری و الگوها چنان اقتدارگرایانه و سرشار از محدودیت بود که نتوانست راه به جایی ببرد. کافی است فقط یک بار دستور العمل اجرایی برگزاری سامانه‌های نشاط شهرداری را بخوانید تا متوجه این امر شوید. همه افعال این دستورالعمل منفی و همراه با محدودیت و ممنوعیت است.

این استاد جامعه‌شناسی در پایان گفت: تا اینجا بحث، تصویری از شرایط موجود و وضعیت شادی در جامعه ارائه دادم حال می‌خواهم بگویم که در چنین اوضاعی چه اتفاقی می‌افتد؟ در جامعه‌ای که با شادی سر مهر ندارد دو اتفاق می‌افتد؛ اول اینکه دگردیسی شادی رخ می‌دهد به این معنا که شادی در اشکال شناخته شده و متداول عیان نمی‌شود بلکه در مجالس دیگر مثل

مراسم عزاداری و ترحیم و اینها نمود پیدا می کند، دوم هم اینکه شادی در چنین جامعه ای مخاطره انگیز می شود یعنی در چنین جامعه ای وقتی شادی خودجوش پیش بیاید، مردم همه خطوط قرمز را زیر پا می گذارند و بعضا هم اتفاقات خطرناکی رخ می دهد.

حافظه و انباشت تاریخی غمناکی داریم

حسن محدثی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز مدتی است روی موضوع نسبت دین و شادی تحقیق می کند و در یک سال گذشته هم مشغول این موضوع بوده است؛ او که با یک مقاله ۸۰ صفحه ای درباره این موضوع در همایش حاضر شده بود، گفت: متأسفانه در صحبت های همه سخنرانان تا به حال یک پیش نیاز جدی و تعدادی سوال مهم مورد بی توجهی قرار گرفت و آن هم اینکه کسی توضیح نداد شادی چیست؟ چگونه تعریف می شود؟ آیا شادی و غم ضد یکدیگرند؟ آیا شادی یک امر مطلوب است؟ آیا شادی بر ناشادی ارجح است؟ آیا خنده همان شادی و گریه همان غم است؟ آیا جامعه شناس صلاحیت صحبت درباره این موضوع را دارد یا خیر؟ آیا فرهنگ یک ملت بر شاد بودن آن ملت تاثیر دارد؟ در مباحثی که دوستان مطرح کردند به نظر می رسید شادی یک امر بدیهی است و همه با آن آشنا هستند در حالی که اینطور نیست.

وی افزود: همانطور که دوستان هم اشاره کردند ایران به نسبت سایر کشورها از لحاظ شادی در مرتبه پائینی قرار دارد و همین موضوع نشانگر آن است که شادی در کشور ما مسئله دارد. انباشت تاریخی اندوهناک یا حافظه رنج و غم ما می تواند به عنوان یکی از دلایل کم بودن شادی در جامعه باشد؛ علاوه بر این به نظر می رسد در فرهنگ دینی ما حزن بر شادی ترجیح دارد و مومن نمی تواند در این دنیا شاد باشد.

دین و شادی یک موضوع میان رشته ای است

آخرین سخنران این مراسم حجت الاسلام و المسلمین سروش محلاتی، پژوهشگر دینی معاصر بود. وی گفت: موضوع دین و شادی یک موضوع میان رشته ای است؛ یعنی برای بررسی همه جانبه این موضوع هم لازم است روانشناسان وارد بحث شوند و هم جامعه شناسان و عالمان دینی.

وی افزود: برخی سعی دارند همه تاریخ شیعه را به واقعه عاشورا و عزاداری هایش تقلیل بدهند و به عبارت دیگر تشیع را در امام حسین خلاصه کنند که این کار اشتباهی است اگرچه واقعه عاشورا بخش مهمی از تاریخ شیعه است ولی همه تاریخ شیعه نیست. بنابراین اول از همه لازم است این نوع افکار دینی اصلاح شود چون افکار جاهلانه و افراطی گری بیشتر مواقع برای ما دردسرساز شده است.

حجت الاسلام محلاتی در خصوص چرایی وضع نامطلوب موجود در جامعه توضیح داد: متأسفانه یکی از مشکلاتی که علمای امروز با آن درگیر هستند این است که سخنگویی درباره دین به قشر وسیعی از جامعه واگذار شده که عالم دینی نیستند و اطلاعات صحیحی درباره دین ندارند؛ قشر مداحان جزو این دسته هستند، آنها عالمان را به حاشیه کشانده اند و برای مردم تعیین می کنند که چه دینی داشته باشند و چگونه دینداری باشند به بیان دیگر عالم دینی در جامعه امروز مهجور است.

این پژوهشگر حوزه دین اضافه کرد: مسئله معیشت مردم خود نیز از دیگر عوامل تاثیرگذار در این بحث است، شادی با وضعیت معیشت و زندگی انسان گره خورده است چگونه از فردی که نان برای خوردن ندارد، توقع داشته باشیم شاد باشد؟ به عقیده من تزریق شادی به جامعه دردمند، ظلم به مردم آن کشور است و جنبه تخریبی دارد چون صحبت کردن از شادی در این جامعه به معنای سرگرم کردن آنها به امر دیگر است در حالی که مردم باید واقعیت های جامعه را ببینند.

وی در پایان گفت: نکته دیگری که درباره وضعیت شادی در جامعه وجود دارد این است که در جامعه هم رنج و هم شادی به شدت تحت مدیریت و کنترل است و ما نمی توانیم خارج از مدیریت شادی داشته باشیم. این کنترل و محدودیت مانع ایجاد شادی می شود.